

Pərdə-pərdə pərdəsiz tar...

Yayın axır günləridi... Qora bişirən fəsil sinoptiklərin verdiyi 18-21 dərəcənin arasında var-gəl edir... Elə bu ilq günlərin azadlığı-asudəliyi içində şəhərin küçələrini gəzirəm. Ötən ilin gərginliyindən, qarışıq duyğularından və qələbə fərəhindən sonra sanki hər şey özünə qayıdır. Həyat axarına, duyğularımız öz məcrasına dönmür, bağlı qapılar açılır... Parkların yanından ötdükcə balacaların şən səs-küyündən ürəyim dağa dönür, şükürlər olsun - deyirəm. Musiqi məktəbinin açıq pəncərəsindən müxtəlif alətlərin səsləri küçənin tıxac hövsələsizliyini ört-basdır edir. Ayaq saxlayıb dinləyirəm... Müəllim təlimat verir balaca musiqiçiyə - tarı düz tut, belini dik saxla, oğlum - deyir və bu bir cümlə film kimi canlanır gözümdə. Tar haqqında çoxdan yazmaq istəyirəm. Mühəribə vaxtı da təsirli video-çarxların fonunda səslənən tar ifalarından parçalar ruhuma işləyib deyəsən... Ən ümidli, ya ümidsiz anımda tar sədası eşidən kimi ovqatım düzəlir, sağım-solum işıqlanır. Ona görə deyirəm, yubutmaq olmaz, nə qədər o ab-hava keçib-getməyib yazmalıyam. Həm də bu yaxınlarda tarın təkmilləşdirilməsi haqqında öyrəndim. Hətta bu yeni tarda ifanı dilədim də televiziya da yayımlanan konsertdə.

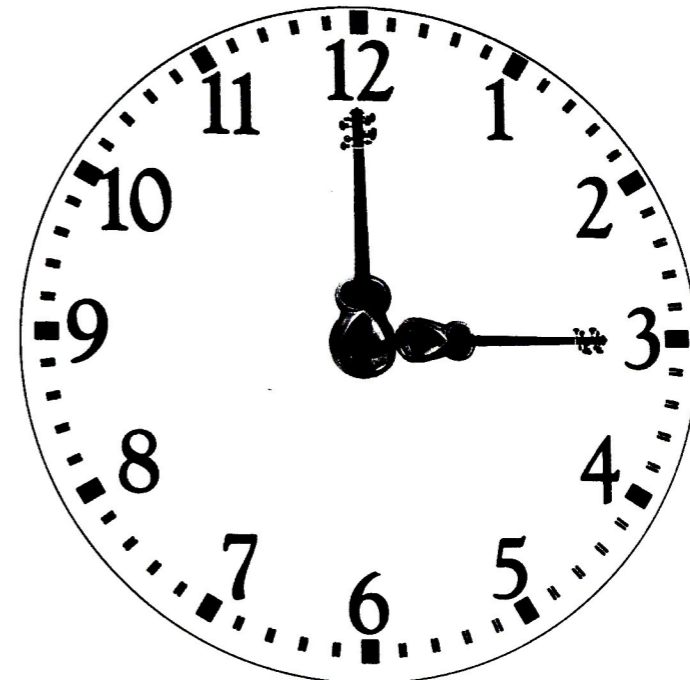
...Tanış küçəylə işdən evə qayıdanda da yolboyu yazacağım mövzunu beynimdə o tərəf - bu tərəfə çevirirəm. Hardansa tarın ecəzkar səsinə eşidirəm yenə... Başımı qaldırıb yuxarı, hündürmərtəbəli binalara sarı boylanıram. Görəsən, həqiqətənmi yaxınlıqda

tar çalınır? Özüm də bilmirəm nə baş verir, yaradıcı ovqatın "hoqqabazlığı" bəlkə...

Mənzil başına çatmağıma xeyli var. Gözümü küçənin boz rəngli asfalt səkisinə zilləsəm də, tarın səsi qulağımdan çəkilməyib, fikrim-zikrim onun yanındadır, yazmasam, dincəlməyəcəyəm. Deyirəm, görən, tarın neçə yaşı var? Tarixçilər müxtəlif rəqəmlər ortaya qoyurlar. Bəziləri Miladdan əvvələ gedib çıxır, bəziləri X əsrdən üzü bu yana sayırlar. Çox vaxtda fikirlər haçalanır, sonra ortağ nöqtəyə gəlirlər, sonra... Amma nədənsə, bu yerdə, tarixçilərin sözü heç inandırıcı görünmür ey... Məncə, tar elə insan övladının öz ürəyinin səsinə eşitdiyini, duyğusunu tanıdığı gündən yaranıb. Bu alətin yaradıcıları da onu köksünə sıxan müdrik simalı, dərviş ruhlı, ifa zamanı öz varlığını belə unudan musiqiçilərdi. Bəlkə, elə hər bir ifaçı öz sinəsinə sıxdığı tarın tarixidir...

...Qulağıma gələn tar sədası küçədə qaynaşan adamların addım səslərinə qarışır, alabəzək vitrinlərin şüşəsinə çırpılıb çiləklənir. Görünür, bu səs elə keçmişdən gəlir.

Bu an, şəhərin mərkəzində, adamların qarışqa kimi qaynaşdığı, maşınların sürətlə şütüdüüyü yerdə, keçmiş məni durmadan özünə çəkir, irəlilədikcə neçə əsr geriyyə qayıdıram. Xəyala dalməğın da belə üstünlükləri var, vallah. Zaman maşını yalandı... Hə, indi hardasa döyüş cəngisi çalınır. Ulu Şah İsmayıl Xətəinin atası Şeyx Heydər cahartarı (dörsimli tar) sınaqdan

keçirir. Bir tərəfdə qılınclar cingildəyir, o biri tərəfdə qoyunlar şaqqalanıb simdən asılıb, ruhuna döyüş havası hopmuş igidlər məşq edirlər. Yaşıl xalı kimi yerə sərilmiş düzənlikdə kəpənəklər uçuşur, hardasa üzgözündən Dədə Qorquda bənzəyən dəmir biləkli nurani adam atları nallayır... Bu cür təsvirləri gecə düşənə qədər xəyalımdan keçirib danışa bilərəm. Nə var ey, dəbdəbəli danışmağa?! Amma bilirəm axı, tarın tale yolu heç də hamar olmayıb. Bir zamanlar tarı susdurmaq, nağıl dünyasını viran qoymaq istəyənlər də az deyildi. Tarın milli duyğular oyatması, genetik kodları diriltməsi, ya da ölməyə qoymaması çoxlarını əndişələndirib. Bu da qəribədir ki, tarı susdurmaq istəyənlərə ilk etiraz edənlərdən biri olan gənc və istedadlı şair Mikayıl Müşfiq də bu ruh dostunun tale-

yini yaşayıb. Tarix öz sözünü deyib, tarı da, Müşfiq də yamanlayar elə o gedər-gəlməzə göndəriləblər... Hələlik, Müşfiq danışır:

Oxu, tar, oxu, tar!..

Səsinə ən lətif şeirlər dinləyim.

Oxu, tar, bir qadar!..

Nəğməni su kimi alısan ruhuma çiləyim.

Oxu, tar!

Səni kim unudar?

Tanınmış musiqiçilər Üzeyir Hacıbəyli, Əfrasiyab Bədəlbəyli, tarzən Mənsur Mənsurov və bir çox ziyalılar da tarı durmadan təbliğ edərək onun bədxahlıqna tutarlı cavablar veriblər. Yaxşı ki, o qara günlər arxada qalıb. Zaman keçdikcə tar Azərbaycan musiqi dünyasında öz möhtəşəm yerini möhkəmləyib, layiq-

li qiymətini alıb.

Deyir, əvvəllər tarın forması da tamam başqa imiş... Görən, bu gün bizim sevə-sevə dinlədiyimiz tarın Miladdan 2000 il əvvəl misirlilərin "nabla" adlı musiqi aləti ilə nə qədər yaxınlığı, oxşarlığı var? (Hərçənd ki, bəzi mənbələrdə "nabla" daha çox gitaraya bənzədilir.) Doğrudanmı nabla bizim tarın qədim əcdadıdır? Kim bilir... Dəqiqliklə bildiyim isə budur ki, tar azərbaycanlı tarzən Sadiqcan (Mirzə Sadiq) tərəfindən təkmilləşdirilərək forma və məzmunca büsbütün milliləşdirilib. Bu məşhur tarzən beş simli tara daha altı sim əlavə edərək onun ecazkar səsini artırıb, eyni zamanda, tarın tutma qaydasını dəyişərək onu diz üzərindən sinəyə qaldırıb.

Keçmişdə də, elə bu gün də ustad sənətkarların hər biri tara xüsusi əlavələr edib, onun təkmilləşməsində və yeni musiqi imkanlarının zənginləşməsində böyük işlər görüblər. Deyəsən, tar bu sahədə "bəxti gətirən" alətdir axı...

Tarın geniş kütləyə, fərqli musiqi zövqünə malik insanlara sevdirlənlərin sayı birdirmi, ikidirmi? Üzeyir Hacıbəyli, Qurban Pirimov, Hacı Məmmədov, Əhsən Dadaşov, Mirzə Mənsur Mənsurov, Əhməd Bakıxanov, Bəhram Mənsurov, Kamil Əhmədov və daha kimlər, kimlər...

Əsas olan budur ki, təkmilləşdirilmiş bütün növ tarlarda ifa ənənələri qorunub saxlanılıb, milli ruha toxunulmayıb.

...Beləcə, şəhərin ortasında, keçmişlə gələcək arasında gəzişirəm. Keçmişdən gələcəyə, gələcəkdən keçmişə nələrisə daşımağa çalışıram. Köhnənin müasir havada təqdimatı da bir ayrı zövq verir, əlbəttə. Bir müddət öncə "Cəngi" Estrada-Folklor Ansamblının "Ad Libitum" adlı televiziya konsertində eşitdiyim ifalar məhz belə təsir bağışlamışdı. Sonra ansamblın rəhbəri, Xalq artisti Mirzə Cəfərovdan öyrəndim ki, sən demə, konsertdə tarın yeni, təkmil formasından istifadə olunub. Ağa Bəyim ağanın "Xarıbül-bül"ünə, şəhid Xudayara həsr olunmuş təsnifə, ya da ən müasir bir kompozisiya olan "Take five"-a qulaq

asdıqca bayaqdan bəri keçmiş-gələcək arası gedib-gəlmələrim də elə təbii görünür ki özümə... Adlibitum termini azadlıq, seçim sərbəstliyi mənasında işlənir. Necə də yerinə düşür bu məqamda, axı "Cəngi"-nin hər işi, hər yeni layihəsi elə azadlığın, sərbəstliyin və axtarıqların ifadəsidir... Bəs pərdəsiz tar necə olur, öyrənmək istəyirəm.

Bunun üçün hər hansı kitabı, mənbəyə ehtiyac yoxdu. Mənbə elə Mirzə Cəfərovun özüdür... O, pərdəsiz tarın müəlliflik hüququna da malikdir. Onunla söhbətimiz əsnasında öyrəndim ki, pərdəsiz tara kənardan baxanda pərdə görünür. Ustad tarzən tarın üst hissəsindəki ipək sapları xırda, incə sədəflərlə əvəz edib. Bu, həm ifa zamanı barmağa maneçilik yaratmır, həm də diqqət edəndə istənilən notu orada görmək olur. Yeni tarın hazırlanması çox da asan olmayıb. Bu tar musiqi alətləri ustası Zöhrab Mürşəlovlə birlikdə Mirzə Cəfərovun müəlliminin təlimatı ilə bir neçə eksperimentdən sonra ərsəyə gəlib.

Tarın yeni pərdəsiz növündə ipək sapların yerinə barmaq toxunanda orada başqa, yarım tonun da yarısı qədər fərqli səs yaranır. İpək sapın üst hissəsində də, alt hissəsində də not səsi var. Tarın qolunda 22 ədəd sapdan ibarət səs düzümü olduğundan, saplar çıxarılandan sonra artıq 44 səs düzümü alınır. Hansı ki, bu səslər də öz növbəsində tara daha böyük əsərlərin, eləcə də milli muğamlarımızın ifası zamanı geniş imkanlar açır. Yeni pərdəsiz tarda tembrallıq olduğu kimi qalır. Eyni zamanda bu tarda yeni səslər mükəmməl alınır.

Musiqimizi dünyada tanıdan, hər zaman yeniliklərə can atan Mirzə Cəfərov elə şövqlə danışır, musiqiçi olmasam da, anlayıram ki, bu yenilik sənət üçün faydalı olacaq və bu təkmilləşmə Azərbaycanın qədim alətinin yeni və daha dərin səs fəlsəfəsini eşitməyə, anlamağa imkan verəcək.

Artıq pərdəsiz tarda ifa edilən "Mahur" və "Bayatı-şiraz" muğamlarına sənət xiridarları xeyir-dua verirlər. Bu alətin ilk ifaçısı elə Mirzə Cəfərov müəlliminin oğlu, gənc və istedadlı tarzən Mirzə Cəfərov olub.

Sənətdə istənilən yenilik çətinliklə qəbul olunur, şübhəlidir. Amma inkişaf eksperimentlərin, polemikaların, hətta mübahisələrin, rəqabətin nəticəsində yaranır. Mirzə Cəfərov da hər cür eksperiment və müzakirələrə açıq sənətkardı və deyir ki, əldə etdiyi nailiyyətlərin xalqa fayda verməsini, millətin malı olmasını arzulayır: "Mən rəsmilərə müraciət edib pərdəsiz tarın təqdimatını keçirməyə hazır olduğumu bildirmişəm. Klassika və ənənələrə dayanan sənət hər zaman aktualdır, amma yeniliklər də bizim ancaq xeyrimizə ola bilər. İstərdim ki, geniş təqdimatımız-

dan sonra bəstəkarlar pərdəsiz tara müraciət etsin, bu aləti nəzərə alıb yeni əsərlər yazsınlar. Hətta musiqişünaslar bu tarın elmi əsaslarını araşdırsalar, daha təkmil, daha maraqlı fikirlər ortaya qoysalar, bizə gördüyümüz işin dərinliklərini anlatsalar, çox gözəl olar".

O təqdimat gününü səbirlə gözləyirəm... Yadımdadı, karantinin-qadağaların şıdırğı vaxtında, bircə muzeylərin açıldığı günlərdə sənət üçün yaman qəribəmişdim. Heydər Əliyev Mərkəzindəki Musiqi alətləri muzeyini ziyarət edib müxtəlif video və audio instalyasiyalardan milli alətlərimizdə ifaları dinləyib rahatlıq tapmışdım az da olsa. Elə həmin muzeydə Ud alətimiz məhz Mirzə Cəfərovun ifasında təqdim olunub. İndi də söhbət əsnasında sənətkarın şövqündən, həvəsindən güc alıram sanki. Düşünürəm, kim bilir, bəlkə yaxın zamanda haqqında danışdığı yeni, təkmil alət də muzeydə təqdim olundu... Yazımın bu məqamında yenə xəyal dünyama azadlıq ver-

rəm; özümü böyük konsert salonunda hiss edirəm. Səhnədə rəngli işıqlar yanır. Ustad tarzənin barmaqları tarın üzərində gəzişir. Hər dəfə dinlədiyim səslərin içərisində indi başqa səslər də eşidirəm. Bu səslərə qoşulub hələ yaxşı tanımadığım, bəlkə tam dərk etmədiyim başqa bir aləmə dalıram.

Pərdəsiz tarda ifa edilən musiqi səsi salondan ətrafa yayılır, sonra pərdə-pərdə səmaya qalxır. Pərdə-pərdə, yoxsa pərdəsiz? Amma nə fərqi var ki, əsas odur, tarın sehrli, ecazkar səsi göylərə yüksəlir...